

Ööhaldjad: turvalisema ööelu loojad

Kas riik võiks disainida ebaseadusliku tegevusega seotud teenust? Jah, kui see on elu ja surma küsimus. Narkootikumid on kujunenud oluliseks osaks pidutsemisest, mille tarvitamist on võimatu täielikult kontrollida või ära kaotada. Kui piirata ei saa, tuleb vähendada kaasnevaid kahjusid.

Ööhaldjad on uus roll ööelus: spetsiaalse väljaõppe saanud inimesed skeenelt, kes pakuvad usalduslikku ja diskreetset tuge ning abi ööelus osalejatele, aidates neil teha turvalisemaid valikuid.

Foto autor: Alice Martin

Disainiprojekti taustast

Narkootikumid on kujunenud oluliseks osaks pidutsemisest ja meelelahutusest, mille kasutamist on väga keeruline kui mitte võimatu piirata. Kui me piirata ei saa, peame pingutama selle nimel, et vähendada kaasnevaid kahjusid.

Narkootikumide tarvitamisega kaasnevatest kahjudest ja ohtudest ning võimalikest lahendustest on aga keeruline avatult ja avalikult rääkida, kuni laiem ühiskondlik hoiak paneb sageli ühe mõttejadana omavahel võrduma narkootikumid, süstimise ja sõltuvuse. Nii ongi ohtudest rääkides kerge mõelda vaid üledooside või surmaga lõppevate juhtumite peale, kui kaasnev kahjude ring on lõpmata palju suurem: terviseprobleemid, sõltuvusnähud, katkiläinud suhted, vähenev võimekus tööl või koolis, süvenevad vaimse tervise probleemid. Paraku on väga levinud ka vägivald - nii klubides kui ümbritsevatel tänavatel. Ööelus on haavatavas seisundis kerge langeda seksuaalse või füüsilise vägivalda, tänaval röövi ohvriks.

Aus, aga valus tõdemus on see, et hoolimata erinevatest uuringutest ei ole meil täpset ülevaadet, kes, mida, kui palju, kui sageli, mis kontekstis või seisundis ja milliste tagajärgedega

tarvitab. See, mida me suudame kokku lugeda või hinnata, on vaid jäämäe pealne osa. Nii nagu kiiruskaamerad ei peegelda tegelikku kihutajate arvu, kajastavad politseistatistika ja meditsiinisüsteem vaid üksikuid juhtumeid uimasti tarvitajatest. Et see jäämäe pealne osa näitab kasvavaid numbreid viimastel aastatel, võib päris julgelt eeldada, et narkootikumide tarvitamine on meie ühiskonnas kasvav probleem.

2022. aasta avaliku sektori innovatsiooniprogrammis osales "Turvalisema ööelu" tiim, mille tuumikusse kuulsid Tervise Arengu Instituudi (TAI), Politsei- ja Piirivalveameti ning tehnoklubi Hall esindajad, koostööd tegime paljude ürituste korraldajate ning ööklubidega. Innovatsiooniprogramm on disainmõtlemisel põhinev 8-kuuline programm, mille on Eesti avaliku sektori jaoks välja töötanud Innotiim. Programmi jooksul tehakse läbi kogu teenusedisaini protsess probleemi avamisest ja kasutajauuringust kuni lahenduste prototüüpimise ja testimiseni.

Olulised taipamised

Projekti algusfaasis intervjuerisime ürituste korraldajaid, politseinikke ning klubide ja baaride personali, samuti ööelus osalejaid. Koos tiimiga tegime osalusvaatlusi Tallinna ööelus (ka kohtades, mida ametlikult ei eksisteeri) ja väga erineva profiiliga festivalidel (ka sellistel, mis pole avalikud). Analüüsisime Tervise Arengu Instituudi läbiviidud intervjuusid narkootikumide tarvitajatega.

Milliste taipamisteni jõudsime? Eksisteerib tähelepanuväärne konflikt ühiskondlike hoiakute ning tegeliku käitumise vahel. Väga sageli kõlab väide: „Iga inimene vastutab oma tegevuste eest ise!“ Öeldakse: „Ega siis keegi ei kalla talle alkoholi kurgust alla!“, „Ise teab, mis teeb!“

Ühiskondlikult eeldame me inimestelt enesekontrolli, samas aga joonistub intervjuudest väga selgelt välja inimeste soov ööelus teha risti vastupidist. Otsitakse võimalusi lõõgastuda, räägitakse „laadimisest“, „eemalepääsemisest“, „vabadusest“, „restardist“ jne. Kriisidel on olnud selles oma roll, mõju omavad ka kasvavad vaimse tervise probleemid. Ööelu on seega justnimelt koht, kus ennast piirata ei taheta.

Ei saaks öelda, et inimesed üldse ei teaks, kuidas kahjusid vältida, kuid ebakaines olekus väheneb ohutunnetus ja tõuseb riskeeriv käitumine. Meil on palju realistlikum leppida sellega, et esimese shoti-ringiga kaob paljudel otse kurku nii mõistlikkus kui alalhoidlikkus. Väga murettekitav ongi segatarvitamine — pidu algab sageli alkoholiga, lisanduvad erinevad narkootikumid, retseptiravimid. Peomeeleolus tundub tõesti „YOLO!!!!“ (You Only Live Once), kui palju asjakohasem oleks selles kontekstis mõelda „You Only Die Once“. Me teame, et narkoturul liigub väga palju ebapuhast kraami ning tarvitaja ei saa kunagi lõpuni kindel olla selles, mis ainet või millise kangusastmega talle müüdi.

Ööhaldjate kontseptsioonini viisid järgmised võtmetaipamised:

- Inimene, kes on kas alkoholi ja/või narkootikumidega liiale läinud, võib tunda häbi enesekontrolli kaotamise pärast. On levinud, et inimene, kellel hakkab halb, kipub teistest eemalduma ja kuhugi eralduma ning see teeb tema abivajaduse märkamise palju keerulisemaks, ka sõpradele. On hirmutav mõelda, kui paljudes kohtades on tavapärane visata ebaadekvaatses seisundis inimesed lihtsalt tänavale.
- On suureks probleemiks, et inimesed ei otsi ise abi. Narkootikumide puhul on selle taga hirm – kuna tegu on illegaalse ainega ning narkootikumide omamine ja tarvitamine on

Eestis karistatavad, ongi keeruline dilemma: kelle poole pöörduda? Mida talle öelda? Aga mis siis, kui mul tulevad pahandused?

- See probleem on aga veelgi laiem ja murettekitavam: ka ohtlikusse seisundisse sattunud sõbrale ei kutsuta kiirabi, sest kardetakse, et sellises olukorras tuleb kohale ka politsei.

Kokkuvõtlikult ilmneb paradoksaalne olukord: inimesed ei karda tarvitada ohtlikke ja ebapuhtaid aineid, küll aga kardavad nad abi paluda ja abi kutsuda.

Lahendus

Ööelus on mitmeid rolle ja ametikohti (nt face-control, turvatöötajad, baaritöötjad jne), kuid neil ei ole sageli teadmisi, et ära tunda erinevate narkootiliste ainete tarvitamise tunnuseid ega oskusi reageerida. Alati ei näe nad ka enda ülesandena aidata pidutsejaid, kes on tarvitamise tagajärjel sattunud endale ja/või teistele ohtlikkusse olukorda.

Ööhaldjad on uus roll ööelus, mis seda tühimikku täidab. Need on vabatahtlikud, kes läbivad Tervise Arengu Instituudi väljatöötatud koolitusprogrammi. Nad pakuvad diskreetset tuge ning abi ööelus osalejatele ning loovad usaldusliku suhte, et inimesed tunneksid end mugavamalt neil teemadel avatult rääkimiseks ja vajadusel abi küsimiseks. Nad aktsepteerivad inimesi sellistena nagu nad on ning tunnistavad, et uimasite tarvitamine võib nende jaoks olla ka positiivne kogemus. Nad ei loe moraali ega mõista hukka, selle asemel propageerivad turvalisemaid otsuseid ning tarvitamisega kaasnevate riskide vähendamist.

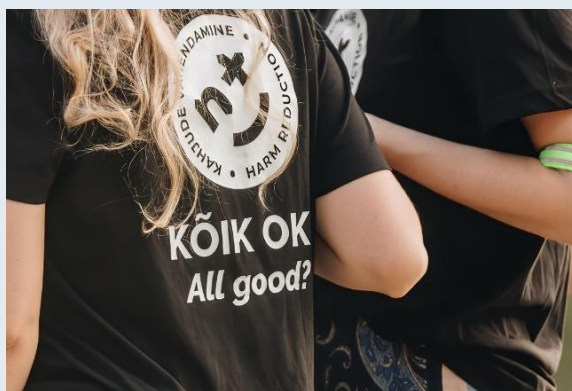

Foto autor: Alice Martin

Ööhaldjate tunnuseks on T-särgid tekstiga "KÕIK OK? All good?", festivalidel on nad väljas telgiga ning palju tähelepanu tõmbava "Mendelejevi tabeliga" ehk infomaatriksiga selle kohta, millised on erinevate ainete oma vahelised koosmõjud ning millistest kombinatsioonidest tuleks kindlasti eemale hoida. See on sageli heaks vestluse algatajaks turvalisema tarvitamise teemadel. Pidudel jagatakse erinevaid tarvikuid – kõrreks keeratavaid pabereid, pulgakomme

(neile, kellel ecstasy või kokaiini tarvitamise mõjul lõuad „käima hakkavad“), kondoomid, osadel pidudel ka vitamiinid jms. Ööhaldjatel on Instagrami konto, kus muuhulgas jagatakse hoiatusi turul liikuvate ohtlike ainete kohta.

Lisaks turvalisema peokultuuri toetamisele võimaldab ööhaldjate tegevus koguda vajalikku infot nii inimeste kui meelelahutuskeskkondade praktikate ja vajaduste kohta, arendades seeläbi koostöös teiste strateegiliste partneritega ööelu turvalisust ja kvaliteeti.

Lahenduse testimine

Ööhaldjate kontseptsiooni testisime 2022. aasta sügisel klubis HALL ning Sveta baaris, mõned korrad ka teistes klubides, nende hulgas nt Hollywoodis ja D3-s. Piloot tõestas meie lähtekohtade paikapidavust ning ööhaldjaid võeti klubides hästi vastu. Pidutsejad tundsid nende tegevuse vastu huvi ning oli ilmne, et neid eristati selgelt teistest rollidest, nt turvatöötajatest ja usaldati seetõttu ka rohkem. Piloodi järel kujunes ööhaldjatest üks TAI kahjude vähendamise tegevustest, mida siiani ka toetatakse.

Lahendus täna

Täna toimivad ööhaldjad MTÜ-na, teenust pakutakse aastaringselt Tallinnas ja Tartus ning võrgustikku kuulub u 40 koolitatud inimest. Tervise Arengu Instituut on välja töötanud baasõppe e-koolitusena, jätkukoolitused tuginevad ööhaldjate enda kogemustele, kus on mh

õppemeetodina kasutatud olukordade simulatsioone. Huvi MTÜga liituda on suurem kui jõutakse värvata ja välja õpetada.

Täna on välja kujunenud aastaringsed koostööpartnerid, nt klubi HALL ning Siilipeo ürituste sari. Lisandunud on suvised festivalid, teiste hulgas I Land Sound, Solstitium, KÕU, Valga Glow, Bling ja Beach Grind. Sel aastal alustati koostööd ka Tallinna linnaga.

Lahenduse mõju

Ööhaldjate mõju numbritesse panna on keeruline. Võib ju loendada, mitmel korral sai kiirabi kutsutud, kui mitu tundi on kellelegi halva tripi ajal seltsi pakutud või kui paljudele on jagatud hoiatusi turul liikuvast ohtlikust kraamist. Aga seegi on ainult jäämäe pealne osa.

Aasta-aastalt on kasvanud ürituste korraldajate hulk, kes ööhaldjate vastu huvi tunnevad. Kahetsusväärset on selle huvi taga olnud ka varasemalt kurvalt lõppenud sündmusi. Narkostatistika ongi muret tekitav – reoveeruuringud näitavad tarvitamise tõusu üle Eesti ning [küsitlused](#) osutavad sellele, et noorte hulgas on narkootikumide levik jätkuvalt kõrge. Narkosurmade arv on viimaste aastate jooksul taas kasvuteel.

Ööhaldjate väärtust hindavad täna kõrgelt edumeelsemad peokorraldajad, kelle jaoks on oluline teha kõik võimalik, et pidutsemine oleks turvaline. Usume ja loodame, et selline suhtumine levib aja jooksul ning ööhaldjatest saab Eesti peokultuuri lahutamatu osa.

Projekti algatajad

Tervise Arengu Instituut: Mikk Oja, Aljona Kurbatova, Katri Abel-Ollo, Anneli Sammel, Merlin Mitt, Britt Viks

Politsei- ja Piirivalveamet: Kirsti Hindreus, Margo Kivila

Klubi HALL: Meelis Vili

Tiimi mentor Innotiimi poolt: Helelyn Tammsaar
MTÜ Ööhaldjad eestvedaja ja võrgustiku juht: Marit Oja

Tunnustused ja referentsid:

Ööhaldjad valiti ERGO kindlustuse ja Postimehe poolt läbi viidud rahva hääletusel 2023. aasta [mõjukaimaks ennetusteoks](#).

Eesti tudengiauhinnad 2024 – [Aasta Ühiskonnategu](#).

Tsitaate pidutsejalt:

"Tunne on kuidagi rohkem hoitud, kui Ööhaldjad ka peol on. Ööhaldjad on hea peo kvaliteedimärgis"

"Hea on teada, et kui midagi juhtub, siis on koht kust abi saada, aga samal ajal püüan just rohkem piiri pidada, sest piinlik oleks abivajaja olla."

Tsitaate korraldajalt:

"Tänu Ööhaldjatele tundsin, et kogu sündmusel justkui hoiaks silma peal valvas, tark ja hoolitsev ema. Ööhaldjad ei paku mitte ainult meelemürke puudutavat teadmistevälja vaid hoolib turvalise vahekorra pärast, tuletab inimestele meelde päikesekreemi ja vee tarbimist. Vastava väljaõppe saanud inimesed, kes on teadlikud ka peenetest lähenemis-/suhtlemis oskustest, kes annavad nõu, oskavad märgata ning abistavad vajaduse korral - See on tohutu turvavõrk, mis on senini puudunud meie sündmusmaastikul. Ööhaldjate kohalolu ei võta ära korraldajalt kohustust sündmusel toimuva ees kuid kergendab oluliselt meie rolli selles valdkonnas, annab võimaluse keskenduda teistele olulistele teemadele ja loob teadmise, et me ei poe peitu tabuks peetava, kuid suure osa ühiskonna igapäevaeludes levivate narkootikumide eest."

"Oleme äärmiselt tänulikud, et on loodud selline organisatsioon nagu Ööhaldajad. Nimelt põhjus on selles, et me teeme näo, et enamuse inimesi ei tarbi narkootikume, kuid tegelikkus on vastupidine. Inimestel on jätkuvalt kerge ligipääs mõnuainetele ja tihti meeldib neile neid tarvitada festivalidel. Seega on äärmiselt tänuväärne, et on organisatsioon, kes annavad inimestele vajalikku teavet, millega nad riskivad ja kuidas tegeleda tagajärgedega. Paratamata inimesed kipuvad mõnuaineid kuritarvitama, ning on äärmiselt oluline, et on ööhaldjad, kes inimesi distsiplineerivad ning jagavad soovitusi, kuidas mitte mõnuaineid tarvitada. Paratamatult saavad festivalile külalised kes ei suuda piiri pidada teadmata põhjustel ning on väga vajalik. et on inimesed, kes ei jäta neid hooletusse vaid tegelevad nendega ja teevad enda poolt kõik, et inimene saaks oma selge oleku tagasi. Festival oli tänu Ööhaldajatel palju kultuursem ja kenam, mis ei jäänud kellegi märkamata. Kõik tundsid tänu neile turvalisemalt ja hoitumalt."

"Mulle isiklikult väga sümpatiseeris teie tiimiliikmete lai spekter - et teil olid nii naised kui mehed ning üsna erinevas vanuses. Eriti sümpatiseeris mind too terve ja tugeva kehaehitusega härra, kes mulle isiklikult andis kirjeldamatu turvatunde, jättis kogu kaadrist veelgi professionaalsema mulje ja tunnetuse, et ka teil endal on mingisugune turvavõrk (füüsiliselt tugev inimene, kes saab vajadusel teist inimest kanda, hoida paigal, tuua pelgalt oma olekuga "maa peale" vms..). Jõudu ja jaksu! Elan ja aitan kaasa kui vähegi oskan ja saan!"

"Turvalisuse lõi see, et kui ilmnes festivalialale külaline, kes oli liigselt kuritarvitanud mõnuaineid, siis koheselt reageerisid ööhaldjad, kes võtsid külalised enda hoole alla ning

suutsid külalised panna kainenema. Tänuolikkus oli külaliste silmis, ning mitmeid kordi kuulsin kuidas külalised rääkisid, et tänu Ööhaldjate teavitustööle hoidsid enda tervist. Lisaks pakkusid Ööhaldjad vitamiine ja vett inimestele, kes seda vajasisid.”

[illegible]